

Kitap İncelemesi: Zihin Yetersizliğinin Kısa Tarihi

Turkish Journal of Special Education
Research and Practice
2024, Volume 6, Number 2, p 53-57
<https://dergipark.org.tr/trsped>
DOI: 10.37233/TRSPED.2023.152

Book Review: A Brief History of Intellectual Disability

Article History:
Received 3 July 2024
Accepted 14 December 2024
Revised 30 December 2024
Available online 7 January 2025

Pınar Yaşar Hayal¹

Kaynak:

Güner, N. (Ed.). (2024). *Zihin yetersizliğinin kısa tarihi*. Eğiten Kitap.

Reference:

Güner, N. (Ed.). (2024). *A brief history of intellectual disability*. Eğiten Kitap.

Bu çalışmada, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar geçen süre içinde yetersizlik ve zihin yetersizliği olgusunu mercek altına alan "Zihin Yetersizliğinin Kısa Tarihi" adlı kitabın incelenmesi hedeflenmiştir. Tarihin sayfalarını aralayarak yetersizlik ve zihin yetersizliğine ilişkin olguları ve yetersizliğe yönelik toplumsal bilincin nasıl şekillendiğini okuyucularına aktarmayı hedefleyen kitabın editörlüğünü Prof. Dr. Nevin GÜNER üstlenmiştir. Tamamı özel eğitim alanında uzman toplam dokuz yazar, farklı tarihsel dönemlere göre çeşitli kaynakları bir araya getirerek zihin yetersizliğinin geçmişten günümüze uzanan öyküsünü kitaplaştırmışlardır. Yedi bölüm ve toplam 255 sayfadan oluşan kitap sadece özel eğitim alanındaki profesyonellere değil, tarihe ve yetersizlikle ilgili konulara ilgi duyan herkese yönelik ilgi çekici okumalar sunmaktadır. İnsanlık tarihi geçmişten bugüne süregelen bir öyküdür. Bu öyküde özel gereksinimli bireylerin yerinin anlaşılması, insanlığı ve insan toplumlarını daha doğru anlamak için gereklidir. Bu açıdan özel gereksinimli bireylerin toplum içindeki konumları ve toplumun onlara karşı olan tutum, düşünce ve davranışlarının incelenmesi önemli bir çaba olarak görülebilir. Bu çalışmada okuyucularını zihin yetersizliği özelinde tarihsel bir yolculuğa çıkararak ve önemli kilometre taşlarında molalar vererek konunun daha iyi anlaşılmasını hedefleyen "Zihin Yetersizliğinin Kısa Tarihi" isimli kitabın incelenmesi amaçlanmıştır. Kitabın 2024 yılının Mart ayında Eğiten Kitap tarafından yayımlanan ilk baskısı incelenmiştir. Kitap, yetersizlik ve zihin yetersizliğine ilişkin olgu ve olayları kronolojik bir akış içerisinde ve küresel çerçevede bir araya getirmiş ve son bölümde Türkiye'ye odaklanmıştır. Prof. Dr. Nevin GÜNER'in editör olarak görev yaptığı ve toplam dokuz yazarın katkı verdiği kitap yedi bölüm ve 255 sayfadan oluşmaktadır.

Önerilen Atıf Şekli (Suggested Citation): Yaşar-Hayal, P. (2024). Kitap incelemesi - *Zihin yetersizliğinin kısa tarihi*. *Turkish Journal of Special Education Research and Practice*, 6(2), 53-57. <https://doi.org/10.37233/TRSPED.2023.152>

¹ Trabzon Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü, Trabzon, Türkiye, e-posta: pinar.yasar@trabzon.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6059-8206>

Kitabın önsözü incelendiğinde, yetersizliği olan bireylerin farklı özelliklere sahip olduğu ve zihin yetersizliği olanların, yetersizliği olan gruplar içinde hem en kalabalık hem de özellikleri nedeniyle en fazla ötekileştirilen gruplardan biri olduğundan bahsedildiği görülmektedir. Bu bağlamda, zihin yetersizliğinin tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmasının özel eğitim alanında önemli ve gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Bunların yanında özel eğitim alanının sınırları dışına çıkarak yazarların tarih gibi oldukça karmaşık ve incelenmesi zor bir konuda titiz bir şekilde ve uzun bir zaman aralığında doğru kaynakları derlemeye çalışmalarının takdir edilesi olduğu da editör tarafından vurgulanmıştır.

Kitabın “Tarih Öncesi Dönemde Yetersizlik Olgusu ve Zihin Yetersizliği” başlıklı birinci bölümü incelendiğinde insanın kültürel evriminin nasıl şekillendiği, insanın ait olduğu Homo sapiens cinsine ilişkin türlerin karakteristik özellikleri, tarih öncesi dönemdeki insanların yaşam koşulları ve biyolojik gelişimlerinin arkeolojik kanıtlar ışığında ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülmüştür. Zihin yetersizliği ile ilgili en eski ve güvenilir kaynakların yazının icadına denk gelen Antik Çağ’a ait olduğu bilinse de tarih öncesi döneme ait arkeolojik kalıntıların incelenmesi sonucunda zihin yetersizliğinin insanlık tarihinin her döneminin bir parçası olduğunu ifade eden yazar; bu bölümde tarih öncesi dönemdeki yetersizlik ve zihin yetersizliği olgusuna ilişkin bir bakış açısını okuyucuya sunmuştur.

“Antik Çağ’da Yetersizlik Olgusu ve Zihin Yetersizliği” başlıklı ikinci bölümde sırasıyla Hitit, Antik Mezopotamya, Antik Pers, Antik Mısır, Antik Hindistan, Antik Çin, Antik Yunan ve Antik Roma’da yetersizlik olgusunun ve zihin yetersizliğinin toplumlar tarafından nasıl algılandığına ilişkin zengin bir bakış açısı sunulmuştur. Her medeniyet yetersizliğe ve zihin yetersizliğine karşı farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Bazı medeniyetler bu durumu insanüstü olaylarla açıklamaya çalışırken bazıları yetersizlikten etkilenen bireyleri büyücülük ya da cadılıkla suçlamış ve toplumda yaşamalarına izin vermemiştir. Özellikle Antik Yunan’da yaşayan ve bugün dahi tanınırlığı olan Aristoteles, Platon, Hipokrat ve Galen gibi filozofların bu olgulara bakış açıları karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu bölümde Antik Çağ medeniyetleri arasında var olan bu farklılıklar derinlemesine incelenmiş ve zaman içinde bu olgulara karşı değişen algılar ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.

“Orta Çağ’da Yetersizlik” başlıklı üçüncü bölümde, dünya tarihinin karmaşık ve derinlikli dönemlerinden olan ve yaklaşık 1000 yılı kapsayan Orta Çağ yetersizlik olgusu üzerinden ele alınmıştır. Bütüncül bir yaklaşımla, toplumsal yapılar, dini inançlar, kültürel dinamikler, hukuki metinler ve sanat eserleri üzerinden yetersizlik olgusunun Orta Çağ’da nasıl algılandığının incelendiği bu bölümde, yetersizliği olan bireylerin toplum içerisinde sahip oldukları konum ve bu konumlarında zaman içerisinde meydana gelen değişimlere ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Böylece yetersizlik olgusunun sosyal ve kültürel boyutlarına odaklanılarak derinlemesine bir bakış okuyucuya sunulmuştur.

“Yeni Çağ’da Yetersizlik” başlıklı dördüncü bölümde, 1453 İstanbul’un fethi ile başlayan ve 1789 Fransız Devrimi ile son bulan Yeni Çağ’da, yetersizlik olgusunun sınıf, ırk, cinsiyet ve yaş gibi faktörlerle nasıl şekillendiği ele alınırken, paradigma ve zihniyet değişimi, ekonomik faktörler ve toplumsal yapıdaki değişimlerin bu evrimde nasıl rol oynadığı açıklanmıştır. Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinin özellikle vurgulandığı bu bölümde, bu dönemlerin yetersizlik olgusuna bakış açısında nasıl bir dönüşüme yol açtığı derinlemesine incelenmiştir. Hümanist yaklaşım, bilimsel bakış açısı ve felsefi gelişmelerin, yetersizlikten etkilenmiş bireylerin eğitimi üzerindeki olumlu etkileriyle birlikte Aydınlanma Dönemi düşüncesinin toplumsal ve bilimsel alandaki etkilerinin,

günümüz düşünme biçimine nasıl yön verdiği ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır.

“1800-1950 Yılları Arasındaki Gelişmeler” başlıklı beşinci bölümde, 1800-1950 yılları arasında yaşanan gelişmeler incelenerek, zihin yetersizliği olan bireylere yönelik toplumsal tutumların evrimi ele alınmıştır. Aydınlanma döneminde yaşanan olumlu gelişmelere karşın 19. yüzyıl boyunca zihin yetersizliği olan bireylerin toplumsal olarak dışlandığını ve bu bireylere karşı önyargıların devam ettiğini belirten yazarlar bu olumsuzluklarla birlikte aynı zaman diliminde zihin yetersizliği olan bireylerin yaşamlarını etkileyen önemli gelişmelerin de yaşandığını ifade etmişlerdir. Bu önemli gelişmeler arasında zihin yetersizliği ile ilgili tanımlamaların, ölçme araçlarının, öğretim programlarının bakım ve eğitim kurumlarının geliştirilmesi bulunmaktadır. Bu olumlu gelişmelerin yanında öjeni hareketinin etkisiyle zihin yetersizliği olan bireylerin toplumdan ayrıştırılmasına yönelik uygulamaların da olduğu belirtilmiştir. 1960'lı yıllarda ise bu ayrıştırıcı tutumların azaldığı ve olumlu yaklaşımların öne çıktığı bir evreye geçildiği bölümde ifade edilmiştir. Sonuç olarak bu bölümde zihin yetersizliği olan bireylerin yaşamlarını etkileyen çeşitli gelişmeler, olumlu ve olumsuz olaylar olarak iki ana başlık altında özetlenerek okuyuculara sunulmaktadır.

“20. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 21. Yüzyıl” başlıklı altıncı bölümde, zihin yetersizliği alanındaki dönüşümler ve önemli gelişmeler ele alınmış ve okuyucuya bu zaman dilimi içerisindeki son durum sunulmuştur. İlk olarak, 20. yüzyılın ilk yarısında zekâ ölçeklerinin gelişimi ve bu ölçeklerin zihin yetersizliği üzerindeki olumlu etkileri incelendikten sonra 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası kuruluşların bu alandaki çabaları ve insan hakları evrensel bildirgesiyle başlayan düzenlemeler sistematik bir şekilde betimlenmiştir. Bölümde, 1950'lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'daki insan hakları ve demokrasi tartışmalarının zihin yetersizliği alanındaki gelişmelere nasıl etki ettiği ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve yapılan yasal düzenlemelerin, zihinsel yetersizliği olan bireylerin yasal hakları ve yaşam standartları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunların yanında bölümde, 1950'li yıllardan itibaren zihin yetersizliği alanındaki paradigma değişimleri ve bu değişimlerin arkasındaki temel anlayışlar kapsamlı bir şekilde analiz edilmiş ve bu değişimler sonucu ortaya çıkan yenilikler ele alınmıştır. Zihin yetersizliğinin tanımlanması ve sınıflandırılmasındaki değişimleri görmek adına Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association) tarafından yayımlanan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization) tarafından yayımlanan Hastalıkların ve Sağlıkla İlgili Sorunların Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) ve Edouard Seguin tarafından 1876 yılında kurulan Amerika Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) tarafından yayımlanan uygulama kılavuzları derinlemesine incelenmiştir. Sonuç olarak bu bölümde, 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar olan süreçte zihin yetersizliği merkeze alınarak bu alanda yaşanan gelişmeler okuyuculara sistematik bir şekilde sunulmuştur.

Kitabın “Türkiye’de Zihin Yetersizliği” başlıklı son bölümünde ise Türkiye’de zihin yetersizliği ile ilgili tarih boyunca değişen tutumlar ve uygulamalar ele alınmıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde var olan Selçuklu ve Osmanlı Devletleri zamanından Cumhuriyet sonrası günümüz Türkiye’sine kadar geniş bir zaman dilimini kapsayan bu bölümde özel eğitimle ilgili gelişmeler de kronolojik olarak sunulmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde özel gereksinimli bireyler için pozitif ayrımcılık ve tedavi çabalarının öne çıktığı ve zihin yetersizliği olan bireylerin özel durumları nedeniyle toplumdan

dışlanmadıkları, aksine çeşitli yardımlarla desteklendikleri belirtilmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti zamanında özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerini karşılamak adına bimarhaneler (hastane) ve çeşitli okullar kurulduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde yayımlanan eserlerde, toplumu bilinçlendirmeye yönelik hareketlerin olduğu görülmüş ancak tüm yapılanlara karşın bu dönemde özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinin sınırlı kaldığı da vurgulanmıştır. Cumhuriyet sonrasında bu sınırlılık giderilerek eğitime verilen önem artmış, Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi (1924) ve Türk Medeni Kanunu (1926) gibi belgeler, zihin yetersizliği olan bireylerin haklarına dikkat çekmiş ve eğitimlerine yönelik sorumluluğu vurgulamıştır. 1950'lerden sonra ise özel eğitim alanında çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış, özel eğitim uzmanı yetiştirme çabaları hız kazanmış ve bu doğrultuda özel eğitim personel sayısı artmıştır. Tüm bu yaşanan olumlu gelişmeler sonucunda da zihin yetersizliği olan bireylerin eğitim olanakları genişlemiştir. 80'li yıllardan sonra özel eğitimle ilgili yasal düzenlemeler, özellikle zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimine odaklanmış, 1983'te Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı kurulmuş ve üniversitelerde özel eğitim programları başlatılmıştır. 1991'de 1. Özel Eğitim Konseyi oluşturularak kaynaştırma programları ve özel eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi hedeflenmiş ve bunun akabinde 1992'de çıkarılan 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurularak özel eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. 1997'den itibaren özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim ve istihdamına yönelik yasal adımlar bulunmaktadır. Sonuç olarak bu bölümde Türkiye'de özel eğitimin geçmişi ve geleceği bir arada ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve var olan durum açık ve anlaşılır bir şekilde betimlenmiştir.

Kitabın editörü Prof. Dr. Nevin Güner önsözde *“özel eğitim alanında çalışan akademisyenler olarak genellikle hedefimiz çalıştığımız özel gereksinimli grubun topluma katılımını ve onların gelecekte daha bağımsız bir yaşam sürmesini destekleyecek yaklaşım, yöntem ya da programlar geliştirmektir; yani yüzümüz geleceğe dönüktür. Ancak bu kitapta geçmişe, hem de binlerce yıl öncesine uzanarak ilk insanlardan bugüne “zihin yetersizliği” olgusuna ilişkin izleri takip etmeye çalıştık.”* diyerek kitabın zihin yetersizliğini merkeze aldığını belirtse de aslında kitap “zihin yetersizliği ve özel eğitimin” tarihini sistematik ve kronolojik bir şekilde incelemiştir. Bu yönüyle, dünyada zihin yetersizliği ve özel eğitimin tarihine ilişkin birçok çalışma bulunmasına karşın, Türkiye bağlamında tarihsel birikimi sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle bu kitabın hem küresel süreçleri hem de Türkiye'ye özgü gelişmeleri bir araya getirerek alanyazındaki önemli bir eksikliği gidermeye yönelik değerli bir katkı sunduğu düşünülmektedir. Bunun yanında kitapta yer alan görsel materyaller, sunulan bilgilerin somutlaşmasına katkı sağlayarak anlaşılabilirliğini kolaylaştırmıştır.

Sonuç olarak tarih öncesi dönemden günümüze kadar olan süreci kapsayan ve son olarak Türkiye'deki durumu betimleyen kitabın, özel eğitime ilgi duyan öğretmen adaylarına, öğretmenlere, akademisyenlere ve politika yapıcılara kapsamlı bir bakış açısı sunarak önemli bir rehber ve başucu kaynağı adayı olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

Güner, N. (Ed.). (2024). *Zihin yetersizliğinin kısa tarihi*. Eğiten Kitap.

Yazar(lar)ın Beyanı

Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Araştırmacı çalışmayı tek başına yürütmüştür, tüm katkı yazara aittir.

Etik Kurul Kararı: Bu makalede sunulan çalışmanın bir kitap incelemesi olması nedeniyle etik kurul iznine gerek duyulmamaktadır.

Çatışma beyanı: Çalışma kapsamında kişi/kurum/kuruluşlarla herhangi bir çıkar atışması bulunmamaktadır.

Destek ve teşekkür: Bu araştırma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.